

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

Η Αραβική Άνοιξη έδωσε στο Μεσογειακό χώρο κινητικότητα και ένα νέο νόημα που συνδέεται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με τη δημοκρατία στο σύγχρονο κόσμο μας. Οι ειρηνικές καταρχάς εξεγέρσεις στις χώρες της Βόρειας Αφρικής ζητούσαν καθεμιά μέσα από τις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε χώρας ελευθερία και δημοκρατία, ένα πιο σύγχρονο τρόπο διακυβέρνησης, αλλά και λύση στα οξυμένα οικονομικά προβλήματα, στην ανεργία, στην πρόνοια, στην εκπαίδευση. Η ανάπτυξη μέσα στις συνθήκες παγκοσμιοποίησης βρίσκεται πίσω από όλα αυτά τα αιτήματα, αιτήματα που αφορούν στις μέρες μας πολλές περιοχές του πλανήτη.

Στις χώρες της Αραβικής Άνοιξης οι εξεγέρσεις επικεντρώθηκαν κυρίως στη συνταγματική αναθεώρηση, στις ελεύθερες εκλογές, στην εμπέδωση ομαλής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, στη βελτίωση των συνθηκών ζωής. Όλα αυτά κατέληξαν αλλού σε μια ειρηνική μετάβαση σε ένα νέο καθεστώς, αλλού σε αιματηρές σκηνές βίας και την απώλεια ανθρώπινων ζωών. Αυτές οι εξελίξεις είχαν ως συνέπεια ορισμένες οικονομικές επιπτώσεις, καθώς όλες οι χώρες είναι βαθιά εξαρτώμενες από τις οικονομίες των άλλων.

Αυτός είναι ο λόγος, άλλωστε, που κάθε παγκόσμια κρίση, είτε αυτή είναι τραπεζική, χρηματιστηριακή, πετρελαϊκή, είτε αφορά τις τιμές των προϊόντων γίνεται ιδιαίτερα αισθητή παντού και κλονίζει τη σταθερότητα του πλανήτη. Η οικονομική πτυχή πάντως επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα από την πολιτική και την

κοινωνική γι' αυτό και τα αιτήματα ελευθερίας συνδυάζονται πάντοτε με τα αιτήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, καταπολέμησης της διαφθοράς, βελτίωσης του επιπέδου ζωής και πολιτικών δικαιωμάτων.

Αλλά αν οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης ζήτησαν και, σε έναν ορισμένο βαθμό πέτυχαν, περισσότερη δημοκρατία, αξίζει να δούμε πιο αναλυτικά το ζήτημα αυτό στο δυτικό κόσμο και στις ευρωπαϊκές χώρες, όπου πολλοί γκρινιάζουν ότι όλο και περισσότεροι πολίτες ενδιαφέρονται όλο και λιγότερο για τα δημόσια πράγματα. Εκεί που αρκετοί υποστηρίζουν ότι το χάσμα μεταξύ κυβερνήσεων και πολιτών διευρύνεται. Παρατηρούν, μάλιστα, ότι η αποχή από τις εκλογικές διαδικασίες, ο λαϊκισμός, η ψήφος διαμαρτυρίας είναι ενδείξεις αποστροφής από την πολιτική. Την αρνητική εικόνα συμπληρώνουν, σύμφωνα πάντα με τις ίδιες περιγραφές, η απώλεια της αξιοπιστίας των κομμάτων, της κυβέρνησης αλλά και της Βουλής. Ιδεολογίες, πολιτικές θεωρίες δεν βρίσκουν απήχηση, μεγάλα σχέδια δεν υπάρχουν πια. Η δημοκρατία παρουσιάζει παθολογικά φαινόμενα, μας λένε.

Απέναντι σε όλα αυτά, θα πω εξ αρχής ότι ο μόνος τρόπος να λυθούν τα προβλήματα που μας απασχολούν είναι η προοδευτική διακυβέρνηση: είτε πρόκειται για κοινωνικές αντιθέσεις, για διαφορές στην ανακατανομή του πλούτου, είτε για διαμάχες σχετικά με τις δυνατότητες προόδου των ατόμων ή για θέματα τα οποία καλείται να διευθετήσει το δημοκρατικό σύστημα. Η απαισιοδοξία δεν ωφελεί, παρά το γεγονός ότι είναι ευρύτατα διαδεδομένη και υποστηρίζει ότι μελλοντικά τα πράγματα θα

χειροτερεύουν χωρίς να είναι δυνατή μια διέξοδος από αυτή την εξέλιξη.

Είναι όμως το μέλλον έτσι ζοφερό; Η αλήθεια είναι ότι το σύστημα σε παγκόσμιο επίπεδο δεν έχει σταθεροποιηθεί. Προκαλεί συνεχώς αλλαγές που αποτελούν απειλές για πολλά κοινωνικά στρώματα στις αναπτυσσόμενες χώρες, που κινδυνεύουν από τη μεταφορά των παραγωγικών μονάδων σε χώρες φτηνού εργατικού κόστους, από την εκμηδένιση του κόστους μεταφοράς, από τις νέες συνθήκες παραγωγής που απαιτούν όλο και περισσότερες γνώσεις. Ο απειλητικός αυτός κόσμος προσφέρει τις τελευταίες δεκαετίες νέες δυνατότητες αύξησης εισοδημάτων και καλύτερες συνθήκες ζωής αλλά, πολύ σημαντικό, δεν προσφέρει σιγουριά και εμπιστοσύνη. Τα κοινωνικά στρατόπεδα όπως υπήρχαν στο παρελθόν παρουσιάζουν ισχυρές ρωγμές. Νέες κοινωνικές ομάδες αναδεικνύονται με τις δικές τους ιδιαίτερες επιδιώξεις. Η οικονομική και κοινωνική αυτή αλλαγή έχει καθοριστική επίδραση στο πολιτικό σύστημα.

Στη σημερινή εποχή ξεπηδά μια πληθώρα νέων φαινομένων που δεν μπορούμε να αντιληφθούμε ως ένα κατανοητό όλο, σύμφωνα με τις αναλύσεις που ίσχυαν μέχρι τώρα. Η προοδευτική διακυβέρνηση οφείλει να εντάξει όλα αυτά τα φαινόμενα σε μια συνεκτική εικόνα, να προσφέρει ερμηνείες για τις δυναμικές που καθοδηγούν την εξέλιξη, να προσδιορίσει με ποιες πραγματικότητες θα συγκρουστεί, να μιλήσει με τη γλώσσα της εποχής. Πρέπει να είναι σύγχρονη. Να προσδιορίσει την εκμετάλλευση, την αλλοτρίωση, το δημόσιο, το ιδιωτικό, τον ανθρωπισμό, την ελευθερία, την ισότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη

στη νέα εποχή. Να προσθέσει στις γνωστές αξίες και ιδέες νέες, που εκφράζουν καλύτερα την πραγματικότητα του καινούργιου κόσμου. Να εντοπίσει τους νέους μηχανισμούς ανισότητας που καλείται να καταπολεμήσει αλλά και τους νέους τρόπους κατάκτησης της κοινωνικής συνοχής και δημιουργίας μιας δικαιότερης και πιο ελεύθερης κοινωνίας. Διαφορετικά, η επίπτωση στην αναπτυξιακή πορεία θα είναι ισχυρή και αρνητική.

Σήμερα υπάρχουν πολλές κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν τα ίδια ή συγγενή προβλήματα εισοδήματος, κοινωνικής ανόδου, στήριξης από την πολιτεία για την κάλυψη αναγκών παιδείας, υγείας, κοινωνικής ασφάλισης. Ομάδες που χρειάζονται την παρεμβατική και αναδιανεμητική λειτουργία της πολιτείας για να διαμορφώσουν ένα ικανοποιητικό περιβάλλον ζωής. Όλες αυτές αποτελούν τη κοινωνική βάση του προοδευτικού χώρου. Όμως οι επιμέρους επιδιώξεις τους διαφέρουν. Έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την επιβεβλημένη πολιτική. Οι μικροί επιχειρηματίες διαμαρτύρονται, για παράδειγμα, για το κυνήγι κατά της φοροδιαφυγής αλλά και οι μισθωτοί αρνούνται να φέρουν αυτοί το βάρος της φορολογίας σε όφελος των μικρών επιχειρηματιών. Οι αγρότες θέλουν υψηλές τιμές για τα προϊόντα τους, οι κάτοικοι των πόλεων ως καταναλωτές αντιδρούν. Θέματα όπως η κοινωνική ασφάλιση, τα μισθολόγια στο Δημόσιο, η Παιδεία ή η Υγεία μπορούν να προκαλέσουν πολιτικές αναταράξεις και έντονες αντιπαλότητες γιατί δεν διακυβεύονται μόνο υπαρκτά οφέλη αλλά και νομιζόμενα προτερήματα.

Απέναντι σε αυτά, η προοδευτική διακυβέρνηση πρέπει να δεσμεύεται από την αρχή της αξιοκρατίας και να μην ακολουθεί

πελατειακές πρακτικές. Άλλοτε επικρατούσε στον προοδευτικό χώρο μια συλλογική αντίληψη κι αυτό επέτρεπε τον σχεδιασμό μιας ευρύτερα αποδεκτής αντιμετώπισης των προβλημάτων. Σήμερα όλο και περισσότεροι πολίτες έχουν αναπτυγμένη ατομικότητα. Ζητούν αξιολογήσεις, αναγνώριση της σημασίας της εργασίας τους, ανταμοιβή για τις επιδόσεις τους. Δεν συμφωνούν στην ίδια μεταχείριση με άλλους που δεν έχουν τα ίδια προσόντα. Το μήνυμα μιας ισότητας που δεν είναι ευαίσθητη σε πραγματικές διαφορές δεν τους συγκινεί.

Το «έλλειμμα δημοκρατίας» δεν είναι ένα νέο φαινόμενο αλλά προέκυψε και θα προκύπτει συνεχώς όταν οι κοινωνικές και τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργούν νέους κινδύνους για τους πολίτες και οι υπάρχουσες ρυθμίσεις δεν επαρκούν για την προστασία τους. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ήταν ένα θέμα άγνωστο στο παρελθόν που προέκυψε από την εξέλιξη της πληροφορικής. Το απόρρητο των τηλεπικοινωνιών είναι επίσης πρόβλημα που πήρε διαστάσεις γιατί άλλαξαν οι τεχνολογίες των επικοινωνιών και δημιουργήθηκαν νέες δυνατότητες παρακολούθησης συνομιλιών. Η εισροή εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών έθεσε το θέμα της ισότητας και της καταπολέμησης των διακρίσεων σε νέα βάση. Η ανάγκη αλλαγής των θεσμών και προσαρμογής σε νέα δεδομένα δεν σημαίνει ότι το πολίτευμα είναι σε κρίση.

Το «έλλειμμα δημοκρατίας» προκύπτει επίσης όταν αλλάζουν οι συσχετισμοί δυνάμεων στην κοινωνία και προκύπτουν νέα αιτήματα και η ανάγκη νέων ρυθμίσεων. Τα κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην απασχόληση, διαμορφώθηκαν όταν τα

συνδικάτα και τα σοσιαλιστικά κόμματα απέκτησαν την αναγκαία πολιτική δύναμη για να επιβάλλουν νέες συνταγματικές ρυθμίσεις. Το ποιο είναι το «έλλειμμα» και πως καλύπτεται είναι θέμα πολιτικό.

Η συζήτηση για το «έλλειμμα δημοκρατίας» συναρτάται και με τις αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους δικαίου στη δημοκρατία. Γενικά δεκτό είναι ότι το κράτος δικαίου αποτελεί την άλλη όψη της δημοκρατίας. Οι αποτελεσματικοί έλεγχοι της κρατικής εξουσίας εξασφαλίζουν σε όλους τους πολίτες ίση μεταχείριση.

Οι τεχνολογικές πρόοδοι έχουν δημιουργήσει νέες δυνατότητες επικοινωνίας και διαλόγου. Πολλοί θεωρούν γι' αυτό ότι μπορούν να προσδώσουν νέα δυναμική στις δημοκρατικές διαδικασίες. Ο υπολογιστής και το Διαδίκτυο αίρουν την μοναξιά του πολίτη. Εξασφαλίζουν στον καθένα τη δυνατότητα να εκφράζει προς ένα ευρύτερο κύκλο ενδιαφερομένων τις απόψεις του με πολύ μικρότερο κόστος και με πολύ μεγαλύτερη ταχύτητα. Καθιστούν εύκολη τη συμμετοχή του σε διάλογο ή ψηφοφορίες και δημιουργούν συνθήκες άμεσης δημοκρατίας. Οι ιδιότητες αυτές όμως δεν δημιουργούν τις συνθήκες μιας νέου τύπου δημοκρατίας «της ηλεκτρονικής δημοκρατίας».

Η δημοκρατία του Διαδικτύου μπορεί πολύ εύκολα να μεταβληθεί στη δικτατορία εκείνων που χειρίζονται το μέσο και ξέρουν να το χρησιμοποιούν σε μεγάλη κλίμακα. Σε μια δικτατορία επί των πολλών που δεν έχουν τη γνώση ή την ικανότητα γι' αυτό. Το Διαδίκτυο είναι ένα σημαντικό μέσο πληροφόρησης και συνεννόησης. Υποβοηθά την οργανωτική και διαδικαστική πλευρά

της πολιτικής συμπεριφοράς, δεν μπορεί να υποκαταστήσει όμως την αξιακή, παιδευτική και συλλογική της πλευρά. Η δημοκρατία δεν μπορεί να περιοριστεί σ' αυτήν και μόνο τη διαδικασία για να λειτουργήσει ως κοινότητα πολιτών. Η δημοκρατία είναι μια πολιτική διεργασία που δεν μπορεί να αντικατασταθεί από συνεχείς ηλεκτρονικές δημοσκοπήσεις.

Αλλά και το έλλειμμα κοινωνικής ευθύνης συνεχώς διευρύνεται. Μεγάλες επιχειρήσεις, ομάδες συμφερόντων, συνδικάτα, τοπικές εκπροσωπήσεις αδιαφορούν για το τι συμφέρει το κοινωνικό σύνολο. Προωθούν ανενδοίαστα, ό,τι τους είναι χρήσιμο με πολιτικές πιέσεις, χειραγώγηση της κοινής γνώμης και όλο πιο συχνά με χρηματισμό. Υπό τις συνθήκες αυτές η εξουσία ασκείται από τους κυβερνώντες με συνεχείς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις σε ειδικά συμφέροντα, ώστε να διαφυλαχθεί και να ενισχυθεί η πολιτική τους δύναμη.

Η περιγραφή αυτή αναδεικνύει μια υπαρκτή πλευρά της διακυβέρνησης αλλά το συμπέρασμα ότι η δημοκρατία οδηγεί αναπόδραστα σε υποταγή στα ιδιωτικά συμφέροντα είναι υπερβολικό. Σε μια δημοκρατική πολιτεία η πολιτική έχει αυτονομία απέναντι στις επιχειρηματικές επιδιώξεις. Καθορίζεται και από κοινωνικά, πολιτισμικά και ιδεολογικά στοιχεία και όχι μόνο από τις επιθυμίες των δυνάμεων της αγοράς. Το σύστημα άλλωστε προβλέπει αντίμετρα.

Η επιδίωξη του κάθε ενδιαφερόμενου να προωθήσει τα συμφέροντά του είναι αναπόφευκτη. Η δημοκρατική διακυβέρνηση προϋποθέτει μάλιστα να ακούγονται οι ενδιαφερόμενοι, να υπάρχει

κοινωνικός διάλογος και να συμμετέχουν οι κοινωνικοί φορείς στη λήψη των αποφάσεων. Οι αποφάσεις που προκύπτουν από τις συνεννοήσεις αυτές κρίνονται στις πολιτικές και διοικητικές διαδικασίες ελέγχου που ισχύουν για το σύνολο των κυβερνητικών ενεργειών. Αυτές οι διαδικασίες πρέπει να είναι διαφανείς, να αποκλείουν την παράνομη συναλλαγή με ιδιωτικά συμφέροντα και να διασφαλίζουν το συμφέρον όλων των πολιτών. Ταυτόχρονα χρειάζεται κι ο ανοιχτός διάλογος για να εντοπίζονται και να ελέγχονται οι αθέμιτες επιρροές. Είναι το μέσο για να επισημαίνονται και να καταγγέλλονται οι ιδιοτελείς ή συντεχνιακές συμπεριφορές. Έλλειμμα κοινωνικής ευθύνης προκύπτει όταν η διαφάνεια, οι έλεγχοι ή ο δημόσιος διάλογος δεν λειτουργούν. Αυτό συμβαίνει προπαντός όταν η επιδίωξη για εξουσία υπερισχύει της υποχρέωσης υπεράσπισης του δημόσιου συμφέροντος. Και σε μια πολιτική συγκυρία, που επιφέρει για την εξουσία αβεβαιότητα και αστάθεια συμβαίνει, δυστυχώς, συχνά.

Οι αυταρχικοί και εξουσιαστικοί τρόποι διοίκησης οφείλουν να υποκατασταθούν από μεθόδους στις οποίες κρίσιμο στοιχείο είναι η συνεννόηση, ο διάλογος με την κοινωνία και η εξεύρεση λύσεων με ευρύτερη αποδοχή. Υπάρχουν μάλιστα καινούργια θέματα, όπως εκείνο της βιοηθικής, των οποίων η αντιμετώπιση δεν είναι δυνατή, αν ένας διάλογος δεν προσδιορίσει προηγουμένως το επιτρεπτό ή το επιδιωκτέο.

Επίσης θα πρέπει να μας προβληματίζει το επίπεδο στο οποίο η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να αποδώσει περισσότερο. Είναι εκείνο που βρίσκεται πιο κοντά στον πολίτη και στο οποίο λόγω εγγύτητας ο ίδιος μπορεί να συνεισφέρει περισσότερο. Είναι το

τοπικό, είναι η καθημερινότητα. Η αντίληψη ότι μόνο το κράτος πρέπει και μπορεί να δώσει λύση σε όλα τα προβλήματα της κοινωνίας βρίσκεται στη ρίζα της αποξένωσης. Το κράτος δεν είναι σε θέση να αναλάβει το ρόλο ενός πανταχού παρόντα προστάτη. Η ευθύνη για ό,τι συμβαίνει ανήκει και στους πολίτες και η οργάνωση της πολιτείας οφείλει να τους δίνει τη δυνατότητα να την ασκήσουν. Τα γνωστά τυποποιημένα σχήματα συμμετοχής παραμένουν παρόλα αυτά κυρίαρχα. Λείπει τόσο η εμπειρία για τη βελτίωσή τους όσο και η πολιτική βούληση. Ο φόβος των κομμάτων για τη δημιουργία νέων πόλων εξουσίας δρα ανασχετικά. Το αίτημα για περισσότερη συμμετοχή δεν αποτελεί μόνο «μείζον πρόταγμα της δημοκρατίας» αλλά εκφράζει μία πραγματική ανάγκη. Ο πολίτης θέλει, ιδίως στα θέματα που τον αφορούν άμεσα, να διατυπώνει απόψεις και να δίνεται προσοχή στις παρατηρήσεις του.

Στο αίτημα του να ακούγεται προσπαθούν να ανταποκριθούν όλο και περισσότερες διαδικασίες διαβουλεύσεων, ακροάσεων και δημοσίων συζητήσεων. Αυτές οι διαδικασίες εξασφαλίζουν ταυτόχρονα καλύτερη νομιμοποίηση και μεγαλύτερη αποδοχή για σχεδιαζόμενα μέτρα. Αλλά αυτό δεν αρκεί. Η απόσταση του κράτους από τον πολίτη παραμένει μεγάλη. Χρειάζεται επέκταση της διαβούλευσης σε πολλούς περισσότερους τομείς όπως ταυτόχρονα και σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι ήδη γίνεται. Χρειάζεται επίσης και κυρίως η ανάθεση έργου, συγκεκριμένων αποστολών στην κοινωνία πολιτών, στις διάφορες οργανώσεις και πρωτοβουλίες που την αποτελούν. Η μεταβίβαση εξουσιών πρέπει να γίνει με φαντασία και σύστημα. Όχι μόνο εκεί όπου έχει διαμορφωθεί ήδη μία παράδοση αλλά σε όσο το δυνατόν

περισσότερους τομείς ώστε να περιορισθεί ευρύτερα η απόσταση από την απρόσωπη εξουσία.

Η προοδευτική διακυβέρνηση αν θέλει να διατηρήσει το κοινωνικό της ακροατήριο οφείλει να ρυθμίζει ορθολογικά τον κανόνα και τις εξαιρέσεις, να αποφεύγει πελατειακές πρακτικές και να μην υποχωρεί αδικαιολόγητα σε ισχυρότερες κοινωνικές ομάδες. Έτσι θα πείσει για την ανάγκη διαφοροποιημένων λύσεων, που συμβάλουν στην κοινωνική συνοχή. Η προοδευτική διακυβέρνηση πρέπει να έχει την τόλμη να συζητά τους τρόπους με τους οποίους θα διαμορφωθεί μια συνεκτική κοινωνία με ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η ίση μεταχείριση που λαμβάνει υπόψη της και αντιμετωπίζει τις διακρίσεις, όπου αυτό είναι αναγκαίο, δημιουργεί τον συνδεδετικό ιστό μιας δίκαιης κοινωνίας, μιας κοινωνίας που διαφοροποιείται από ένα πελατειακό ή συντεχνιακά δομημένο σύνολο.

Η κοινωνική δικαιοσύνη είναι μια από τις βασικότερες επιδιώξεις του προοδευτικού χώρου. Ταυτίζεται με την προσπάθεια για δικαιότερη κατανομή του υπάρχοντος και του παραγόμενου πλούτου. Πραγματοποιείται σήμερα στα πλαίσια ενός υφισταμένου συστήματος κοινωνικών σχέσεων που παράγει και εντείνει διακρίσεις. Η προοδευτική διακυβέρνηση πρέπει να προλαβαίνει, να περιορίζει ή και να ανατρέπει τις αρνητικές αυτές επιπτώσεις είτε αφορούν τη βελτίωση της θέσης των εργαζομένων στη σχέση τους με το κεφάλαιο είτε τις ανισότητες μεταξύ των ίδιων των εργαζομένων ή και των ανέργων. Η προοδευτική διακυβέρνηση είναι εκφραστής του συνόλου των μισθωτών και φροντίζει για το σύνολο του κόσμου της εργασίας. Μια πολιτική

σταθερής αύξησης των αμοιβών με βαθμιαίο περιορισμό των ανισοτήτων είναι προτιμότερη από μια πολιτική επιδομάτων που δίνονται σε όσους έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν τη μεγαλύτερη πίεση. Η πρόληψη είναι προτιμότερη από την εκ των υστέρων θεραπεία, η οποία οδηγεί σε μια συνεχώς διευρυνόμενη δαπάνη μια που υπόκειται σε συγκυριακά κριτήρια.

Η προοδευτική διακυβέρνηση δεν είναι υπέρ ή κατά των φόρων. Είναι υπέρ της συνεισφοράς όσων έχουν μεγαλύτερη περιουσία και υψηλότερο εισόδημα στην προσπάθεια για ίσες ευκαιρίες και περισσότερες δυνατότητες σε όλους. Οι φόροι είναι το κύριο μέσο γι' αυτόν τον σκοπό. Μέσο που συνυπάρχει με την ανάγκη αποτελεσματικότερης διαχείρισης του δημοσίου χρήματος. Οι υπηρεσίες παιδείας, υγείας, μεταφορών, κοινωνικών υπηρεσιών είναι επίσης μέσο για τη διόρθωση των ανισοτήτων. Η υποχρηματοδότησή τους και η αδιαφορία ως προς την αποτελεσματικότητά τους διευρύνει τις διακρίσεις σε βάρος των πολιτών. Οι δυσλειτουργίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας, του πανεπιστημίου ή των συγκοινωνιών δεν αποτελούν απλώς κακή διαχείριση για την οποία ευθύνεται ο διευθυντής του νοσοκομείου, ο πρόεδρος ή ο πρόεδρος της εταιρίας συγκοινωνιών. Είναι στέρηση μέσων και δυνατοτήτων από την πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου και αποδεικνύουν σοβαρό κυβερνητικό έλλειμμα.

Οι εντεινόμενοι κοινωνικοί ανταγωνισμοί μεταξύ αφενός των στρωμάτων που έχουν βελτιώσει την κοινωνική τους θέση χάρη στις τεχνολογικές και οικονομικές αλλαγές, και αφετέρου εκείνων που έχουν χαμηλά εισοδήματα και περιορισμένες δυνατότητες

κοινωνικής ανέλιξης έχουν επηρεάσει τις κοινωνικές υπηρεσίες που παρέχει το κράτος. Επικρατούν στην εκπαίδευση, στις υπηρεσίες υγείας ακόμη και στη διοίκηση δύο διαφορετικές ταχύτητες, η μία για τους πολλούς, η άλλη καλύτερης ποιότητας για τα υψηλότερα εισοδήματα. Η προοδευτική διακυβέρνηση οφείλει να εξασφαλίζει σε όλους την απαραίτητη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της ζωής ποιότητα και να μην αποδέχεται την υφέρπουσα διαφοροποίηση.

Η συνεχής αναβάθμιση της αποτελεσματικότητας του συστήματος των κοινωνικών υπηρεσιών αποτελεί όχι μόνο επιταγή της ισότητας αλλά ενισχύει την ανάπτυξη, εξασφαλίζει πόρους, ανοίγει νέες ευκαιρίες, μειώνει τον κίνδυνο συγκρούσεων και ενδυναμώνει την κοινωνική συνοχή. Είναι μοχλός κοινωνικής κινητικότητας. Η δυνατότητα μιας ζωής που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του πολίτη είναι κίνητρο συμμετοχής και απόδοσης. Όταν δεν υπάρχει ελπίδα για καλύτερες συνθήκες ζωής κερδίζει έδαφος η απαισιοδοξία και η άρνηση.

Η καταπολέμηση της φτώχειας αποτελεί έναν από τους σημαντικούς στόχους της προοδευτικής διακυβέρνησης αλλά εντάσσεται στην ευρύτερη επιδίωξη μιας αλληλέγγυας και συνεκτικής κοινωνίας. Η ανακατανομή του εισοδήματος, η ανύψωση του επιπέδου ζωής των φτωχών στρωμάτων, η καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνία δεν επιτυγχάνεται με πολιτικές παροχών ή μόνον με προγράμματα βοήθειας. Πραγματοποιείται με σχέδια που αφορούν όλες τις πλευρές της κοινωνικής οργάνωσης, την απασχόληση, τη φορολογία, την περίθαλψη, την εκπαίδευση, τις επενδύσεις σε υποδομές και

πολλά άλλα που εξασφαλίζουν τη διάχυση της ευημερίας και περισσότερες δυνατότητες στο σύνολο του πληθυσμού. Για να μην οδηγή η απώλεια της δουλειάς στη φτώχεια χρειάζεται μια αποτελεσματική πολιτική απασχόλησης και συμπαράστασης στους ανέργους.

Οι πολίτες θέλουν ταυτόχρονα ασφάλεια και βελτίωση Η ασφάλεια για το μέλλον έχει και μια άλλη πλευρά, τη διαμόρφωση συνθηκών που περιορίζουν την αυθαιρεσία και εγκληματικότητα. Η προοδευτική διακυβέρνηση εφαρμόζει και υπερασπίζεται το κράτος δικαίου. Το κράτος δικαίου αποτελεί την εγγύηση για τον έλεγχο αυθαιρεσιών και την τήρηση των κανόνων μιας δημοκρατικής διακυβέρνησης.

Για την προοδευτική παράταξη είναι σαφές ότι κράτος δικαίου σημαίνει την επιδίωξη μιας δικαιοσύνης που δεν αγνοεί τις κοινωνικές επιπτώσεις των αποφάσεών της, δεν ασπάζεται συντεχνιακά αιτήματα και εξυπηρετεί την επιδίωξη για μια δίκαιη κοινωνία. Η ασφάλεια του πολίτη ως αρχή διακυβέρνησης και ως συγκεκριμένη επιταγή για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, της διαφθοράς και της παρανομίας είναι βασική επιδίωξη της προοδευτικής διακυβέρνησης. Τα θέματα της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και της καταπολέμησης των διακρίσεων είναι εκφράσεις της κοινωνικής ευθύνης που θεωρεί απαραίτητη ο προοδευτικός χώρος. Αλλά και η ατομική ηθική αποτελεί απαίτησή του

Ο προοδευτικός πολίτης και η προοδευτική διακυβέρνηση επειδή επιζητούν την αλλαγή πρέπει να δίνουν το παράδειγμα τι είναι

αυτή η αλλαγή. Η προοδευτική πολιτική μπορεί να μην είναι προϊόν μιας ηθικής αντίληψης αλλά εμπεριέχει ηθικά προτάγματα και απαιτεί την κοινωνική ευθύνη. Γι' αυτό και στηρίζει τη διαφάνεια, τη λογοδοσία, τον έλεγχο, καταδικάζει εγωκεντρισμούς, την εκμετάλλευση θέσεων, την αδιαφορία και την περιφρόνηση προς τους πολίτες, τους κλειστούς κύκλους εξουσίας ή τη μεθοδευμένη πληροφόρηση. Η ποιοτική διαφορά ως προς τη συντηρητική παράταξη προκύπτει και από τη στάση της σε τέτοια ζητήματα. Το κρίσιμο ερώτημα είναι πώς ελέγχουμε τις παγκόσμιες εξελίξεις που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη ζωή μας. Η παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να ανατραπεί από μια χώρα όπως η Ελλάδα, το Μαρόκο ή και άλλες μεγαλύτερες όπως η Γαλλία ή η Ισπανία. Το ζητούμενο από τον προοδευτικό χώρο είναι οι μοχλοί ελέγχου, κατανομής των βαρών, ανακατανομής του πλούτου που παράγεται. Στις μέρες μας δεν έχουμε τη δυνατότητα να νοσταλγούμε την ανύπαρκτη πραγματικότητα ενός δήθεν παντοδύναμου εθνικού κράτους αλλά να προχωρούμε σε περιφερειακές συνεργασίες που θα συντείνουν στην ανάπτυξη. Τα προβλήματα ξεπερνούν το άθροισμα των εθνικών δυνατοτήτων και απαιτούν μια διαφορετική δυναμική.

Το ενεργειακό πρόβλημα, οι κλιματικές αλλαγές, η ανακατανομή οικονομικής και παραγωγικής ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο με την ισχυροποίηση της Κίνας και την «επάνοδο» της Ρωσίας, το μεταναστευτικό ρεύμα από την Αφρική και την Ασία, η ανάδειξη των πολιτισμικών διαφορών λόγω των μειονοτήτων, η εμφάνιση νέων ανισοτήτων, οι ανθρωπιστικές κρίσεις σε πολλές περιοχές του κόσμου κλπ. απαιτούν λειτουργικές απαντήσεις

Πολλοί φαντάζονται ότι η αμερικανική ηγεμονία αρκεί να αποτρέψει κρίσεις και να συμβάλει αποφασιστικά στην αντιμετώπιση των θεμάτων. Ο κόσμος είναι πιο πολύπλοκος, οι πόλοι ισχύος περισσότεροι, οι δυναμικές της ανάπτυξης και υποανάπτυξης πιο σύνθετες ώστε να μπορεί να διαιτητεύει μια υπερδύναμη με επιτυχία. Είναι απαραίτητοι περισσότεροι παίκτες με διαφορετικές προσεγγίσεις, δικά τους δίκτυα και αλληλοσυμπληρούμενες δυνατότητες ώστε να επιτύχουν τις απαραίτητες για την ειρήνη συνθέσεις. Ένας από αυτούς είναι η Ε.Ε.

Η δημοκρατία μελλοντικά θα έχει οπωσδήποτε διαφορετική μορφή από εκείνη που ζούμε σήμερα, μια που η κοινωνία δεν μένει στάσιμη και οι μεταλλαγές της επιδρούν στην παράσταση του τι είναι δημοκρατία, στις απαιτήσεις που έχουν οι πολίτες από μια δημοκρατική πολιτεία και στη δομή της πολιτικής εξουσίας. Όσον αφορά μάλιστα τη δημοκρατία στον ευρωπαϊκό χώρο οι διαδικασίες ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα έχουν αναγκαστικά δραστικές επιπτώσεις στον τρόπο λειτουργίας της. Θα οδηγήσουν σε νέες μορφές συλλειτουργίας του εθνικού και υπερεθνικού επιπέδου. Το εθνικό κράτος παύει να είναι το θεμελιώδες στοιχείο αυτών των λύσεων οι οποίες πραγματοποιούνται μεταξύ φορέων εξουσίας που εκπροσωπούν διαφορετικές εδαφικές οντότητες και χώρους δράσης. Η μεταεθνική πραγματικότητα έχει λοιπόν οδηγήσει ήδη σε μια «πολυεπίπεδη διακυβέρνηση» σε υπερεθνικό πλαίσιο που διαφεύγει από τους συνήθεις κανόνες ιεραρχίας και συνεργασιών. Η νέας μορφής αυτή «διακυβέρνηση» είναι μέσο αναπλήρωσης μιας επιβεβλημένης αλλά μη πραγματοποιούμενης «ενοποίησης».

Τα παραδείγματα αυτά δείχνουν, ότι δεν υπάρχει ένα «δημοκρατικό πρότυπο» από το οποίο μπορεί να συνάγεται σε κάθε περίπτωση η σωστή απάντηση. Η δημοκρατία αποτελεί «ιδεολογία», ένα επιθυμητό πολιτικό, κοινωνικό και ηθικό σύστημα. Είναι στόχος, τον οποίο οφείλουμε συνεχώς να επιδιώκουμε και συνεχώς να επανακαθορίζουμε. Το περιεχόμενο της προκύπτει από κοινωνικούς ανταγωνισμούς και πολιτικές διαμάχες. Αυτό ισχύει και για την κάλυψη του όποιου «ελλείμματος» υπάρχει σήμερα.

Από την άλλη μεριά, ανακύπτουν ζητήματα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ασφάλεια των πολιτών. Η ασφάλεια του πολίτη αποτελεί αγαθό που προστατεύει η δημοκρατική κοινωνία. Η έλλειψη ασφάλειας μπορεί να περιορίζει ή και να αναιρεί τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αλλά και ο αποκλεισμός κάθε δυνατού κινδύνου μπορεί να οδηγήσει σε δραστικό περιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει επομένως να αποδέχεται να ζει με κινδύνους. Οφείλει να επιδιώκει ταυτόχρονα την ισόρροπη προστασία τόσο της ασφάλειας όσο και των ελευθεριών. Το μέτρο των επιβεβλημένων αλλά και επιτρεπτών περιορισμών των δικαιωμάτων και της ασφάλειας ούτε προκαθορισμένο είναι ούτε μπορεί να προκύψει με όλο και πιο λεπτομερείς νόμους. Είναι θέμα πολιτικό και αποφασίζεται με πολιτικές διαδικασίες. Όσο καλύτερη είναι η ποιότητα της δημοκρατίας τόσο πιο πειστική είναι η οριοθέτηση. Επομένως και σ' αυτήν την περίπτωση όπως και σε άλλες δεν υπάρχει κρίση στη λειτουργία της δημοκρατίας. Υπάρχουν ένα πολιτικό πρόβλημα, αντιτιθέμενες απόψεις και η αναγκαία για τη δημοκρατία δημόσια αντιπαράθεση.

Η μελλοντική μορφή της δημοκρατίας είναι δύσκολο να προβλεφθεί. Μας λείπει η γνώση για τα κοινωνικά προβλήματα που θα καλείται να λύσει, τις ανταγωνιζόμενες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις και την έκβαση των κοινωνικών αγώνων. Η αβεβαιότητα για τις μελλοντικές εξελίξεις δεν προδικάζει όμως μια αρνητική πορεία. Παρ' ότι η δημοκρατία δεν ανταποκρίνεται στις επιθυμίες των πολιτών βρίσκεται στις αναπτυγμένες χώρες σε ένα υψηλότερο επίπεδο ως προς τις ελευθερίες και δυνατότητες του πολίτη από το πολίτευμα που επικρατούσε πριν από ένα αιώνα στη Μεγάλη Βρετανία, την πατρίδα του κοινοβουλευτισμού. Ακόμη και το τότε αριστοκρατικό πολίτευμα αποτελούσε βελτίωση σε σχέση με τον επιτηρούμενο από τον μονάρχη κοινοβουλευτικό καθεστώς των μέσων του 19^{ου} αιώνα. Η πορεία υπήρξε εξελικτική αν και συνδεδεμένη με έντονες αντιπαραθέσεις, συρράξεις και περιόδους καταπίεσης και σκοταδισμού.

Στη διάρκεια της εξελικτικής πορείας της δημοκρατίας ορισμένα χαρακτηριστικά που θεωρούντο χαρακτηριστικά δημοκρατικότητας περιορίστηκαν, όπως η ανυπαρξία κομματικής πειθαρχίας στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Σε πολλά άλλα και σημαντικά σημεία υπήρξε όμως σαφής πρόοδος. Η πληροφόρηση είναι πολύ καλύτερη χάρη στην ελευθερία των ΜΜΕ, η συμμετοχή πιο εκτεταμένη χάρη στην παρουσία μαζικών κομμάτων, οι κοινωνικές διακρίσεις λιγότερες ή και καταργήθηκαν όπως στην περίπτωση της ψήφου των γυναικών, το επίπεδο πολιτικής συνείδησης χάρη στην εκπαίδευση υψηλότερο. Η δημοκρατία και το κράτος δικαίου επεκτάθηκαν. Η αισθητή βελτίωση στην ποιότητά τους είναι προϊόν κοινωνικών αγώνων και πολιτικών αναμετρήσεων που διάρκεσαν επί δεκαετίες. Κατακτήθηκε. Η μελλοντική λοιπόν

εξέλιξη θα είναι και αυτή συναρτημένη με κοινωνικές αναμετρήσεις, τον αγώνα των δυνάμεων που επιδιώκουν τη βελτίωση της κοινωνικής του θέσης με τη διεύρυνση της δημοκρατίας. Οι λύσεις που θα προκύψουν θα βελτιώνουν την ποιότητα της δημοκρατίας εφ' όσον εντάσσονται στο συνεχές ιδεών, θεσμών και πολιτικών που διαμόρφωσαν την κοινωνική πραγματικότητα σε τρόπο ώστε να υπάρξει περισσότερη ελευθερία, ισότητα και αλληλεγγύη.

Κίνδυνοι βέβαια υπάρχουν. Μια οικολογική καταστροφή ή η πλημμυρίδα μεταναστών από την Αφρική και την Ασία μπορεί να ευνοήσουν αυταρχικές προσεγγίσεις. Η εξουσία των ΜΜΕ και η σημαντική επιρροή της τηλεόρασης στη κοινή γνώμη μπορεί να υποβοηθήσουν την επικράτηση φιλελευθέρων ολιγαρχικών καθεστώτων στα οποία καθοριστικό ρόλο θα έχουν οι δυνάμεις της αγοράς. Αλλά και ο πειρασμός λαϊκιστικών λύσεων θα είναι έντονος όσο η παγκοσμιοποίηση θα ανατρέπει ταχύτατα υφιστάμενες ισορροπίες προκαλώντας οργή και φόβο.

Υπάρχουν ακόμη θέματα δημοκρατίας για τα οποία οι κοινωνικοί συμβιβασμοί είναι ασταθείς. Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι το κοινωνικό κράτος. Αποτελεί για τους υποστηρικτές του οικονομικού φιλελευθερισμού μια παρεκτροπή διότι περιορίζει με την υψηλή φορολογία την επιχειρηματική ελευθερία και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Η ισότητα μία από τις κρισιμότερες αρχές της δημοκρατίας επιβάλλει όμως τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι παρεμβάσεις του κοινωνικού κράτους με εισοδηματικές μεταβιβάσεις προς τους ασθενέστερους και με μέτρα προώθησης της ανάπτυξης, εξασφάλισης της απασχόλησης, δημιουργίας υποδομών εκπαίδευσης και

περίθαλψης είναι αναγκαίες για τη διασφάλιση της δημοκρατίας. Η δημοκρατική διαδικασία άλλωστε συνεπάγεται τη δυνατότητα οι κυβερνήσεις να διαμορφώνουν με λαϊκή συγκατάθεση το κοινωνικό περιβάλλον και να επενεργούν στην κοινωνία ώστε η κοινωνία να ανταποκρίνεται όχι μόνο τυπικά αλλά και ουσιαστικά στις επιταγές της δημοκρατίας.

Το ζητούμενο σήμερα είναι να διαμορφώσουμε δικλίδες ασφαλείας που θα αποτρέψουν την μελλοντική έκπτωση των δημοκρατικών θεσμών. Να προσδιορίσουμε αρχές, κατευθύνσεις και μέσα που θα διασφαλίσουν μια δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας, παρά την ισχυροποίηση της αγοραίας νοοτροπίας, τη μειωμένη απήχηση των πολιτικών κομμάτων, τον περιορισμό της επιρροής των κοινωνικών οργανώσεων και την ανάδειξη νέων κέντρων οικονομικοπολιτικής εξουσίας.

Καθοριστικό μέσο για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι, όπως αναφέρθηκε ήδη μια πολιτική που δεν έχει περιεχόμενο την κατάκτηση και διαχείριση της εξουσίας, τις τεχνικές λήψεως αποφάσεων, την οργάνωση και καθοδήγηση μηχανισμών, αλλά τα ουσιαστικά τα προβλήματα της κοινωνίας και του πολίτη. Μια πολιτική που είναι πολιτικοποιημένη γιατί αφορά την απασχόληση, το εισόδημα, την παιδεία, το περιβάλλον, την καθημερινότητα του πολίτη. Γιατί δεν προσφέρει μόνο γενικολογίες, ωραιοποιήσεις καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις αλλά διαπραγματεύεται με κοινωνική ευαισθησία συγκεκριμένα μέτρα, οικονομικά εφαρμόσιμα με αποτίμηση των επιπτώσεων και της συνολικής συνεισφοράς τους στην ανάπτυξη.

Η δημοκρατία διαμορφώνει τις επιδιώξεις της με συνεχή δημόσιο διάλογο, ιδέες που προβάλλονται και αντικρούονται, σχέδια που προσδιορίζονται και ελέγχονται, μέτρα που εξειδικεύονται και αποτιμώνται. Ζητεί θάρρος στην υποστήριξη απόψεων και ειλικρίνεια στην καταγραφή καταστάσεων. Στηρίζεται στην παιδεία, στη γνώση, στην πληροφόρηση, στη συμμετοχή, στην ενασχόληση με τα προβλήματα, στο ήθος που προκύπτει από την πίστη στις δημοκρατικές αξίες.

Η ποιότητα της δημοκρατίας απαιτεί την ισόρροπη αντιμετώπιση της πλειοψηφικής λογικής και της αρχής του κράτους δικαίου. Διαφορετικά δεν θα είναι δυνατή η προστασία των μειοψηφιών από τυχόν αυθαιρεσίες στις οποίες μπορούν υποπέσουν οι πλειοψηφίες. Όσο πιο ισχυρό και εμπεδωμένο είναι το κράτος δικαίου σε μια κοινωνία και όσο πιο βαθιές οι ρίζες του, δηλαδή ο βαθμός θεσμοποίησης και παγίωσής του, τόσο μεγαλύτερη η ικανότητα της δημοκρατίας να διασφαλίσει την ισόρροπη προστασία των διαφορετικών και ενίοτε αντικρουόμενων συμφερόντων των πολιτών

Η δημοκρατία στηρίζεται σε εκλογικές διαδικασίες αλλά έχει και ηθική διάσταση. Αφορά τον άνθρωπο και την ολοκλήρωσή του, τη χειραφέτησή του από δεσμά, τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης. Είναι και ο προβληματισμός, οι συζητήσεις, οι αναμετρήσεις για τις αξίες και αρχές της και την εφαρμογή τους, για τη συνεχή βελτίωση της ποιότητάς της, για τους κανόνες που διέπουν την κοινωνική ζωή. Όλα αυτά αποτελούν το ζωντανό περιεχόμενο της δημοκρατίας. Εάν η ουσιαστική πολιτική έλθει στο επίκεντρο κατά τρόπο ορατό

στους πολίτες, εάν υπάρχει ελευθερία έκφρασης, τότε οι πολίτες θα στρέψουν το ενδιαφέρον τους στις πολιτικές διεργασίες. Θα τολμήσουν την πολιτική συμμετοχή. Είναι ο τρόπος να καταστούν ενεργά μέλη της κοινωνίας και να στηρίξουν κοινωνικές αλλαγές. Έχουμε υποχρέωση να εξασφαλίσουμε αυτή τη συμμετοχή. Προπαντός εκείνες οι δυνάμεις που αντιτίθενται στον συντηρητικό αυταρχισμό και πιστεύουν σε μια ανοιχτή κοινωνία ευθύνης. Η δημοκρατία θα κατακτήσει έτσι ένα νέο επίπεδο ποιότητας.